

ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขังในคดีอาญา¹

มินทร์ธิดา รักษาคาม²

จากการศึกษาปัญหากฎหมายเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขังในคดีอาญา โดยค้นคว้าจากความเป็นมา วิชาการ แนวคิด ทฤษฎีและหลักการเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขัง ประกอบกับกฎหมายต่าง ๆ ของประเทศไทย เช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ประมวลกฎหมายอาญา พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 และกฎหมายระหว่างประเทศ ปฏิญญาว่าด้วย สิทธิมนุษยชน กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) ข้อกำหนดขั้นต่ำ ขององค์การสหประชาชาติในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners) หรือข้อกำหนดแมนเดลา (Mandela Rules) ประกอบกับกฎหมายต่างประเทศ เช่น ประเทศเยอรมนี ประเทศญี่ปุ่น และสหราชอาณาจักร จึงพบว่าจากรายงานสถิติผู้ต้องราชทัณฑ์ทั่วประเทศ ณ วันที่ 1 มิถุนายน 2566 ดำรงโดยกรมราชทัณฑ์ระบุจำนวนผู้ต้องราชทัณฑ์ทั้งสิ้น 268,306 คน แบ่งเป็น ชาย 236,708 คน และหญิง 31,598 คน³ ขณะที่รายงาน “ประเทศไทย รายงานสภาพเรือนจำประจำปี 2565” จัดทำโดยสหพันธ์เพื่อสิทธิมนุษยชนสากล และสมาคมสิทธิเสรีภาพของประชาชน ได้มีการเผยแพร่เมื่อ เดือนมีนาคม 2565 เปิดเผยปัญหาของเรือนจำและทัณฑสถานไทยซึ่งสอดคล้องกับรายงานสถานการณ์ เรือนจำโลกหลายปัญหา เช่น มีสภาพที่แออัด มาตรการเกี่ยวกับโควิด-19 ล่าช้า และไม่เพียงพอกับผู้ต้องขัง ที่เพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการแพร่กระจายของไวรัสในทัณฑสถานทั่วประเทศ มีการลงโทษที่โหดร้าย การขังเดี่ยวเป็นเวลานาน การลงโทษทางวินัย การปฏิบัติที่ย่ำแย่สักระยะ และเลือกปฏิบัติที่เกิดขึ้นในเรือนจำ จึงเป็นโจทย์สำคัญของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะกรมราชทัณฑ์ที่จะต้องหาแนวทางพัฒนาคุณภาพ ชีวิตของผู้ต้องขังให้ดีขึ้นและได้รับการปฏิบัติด้วยความเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์⁴

ทั้งนี้ สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (Thailand Institute of Justice: TIJ) และองค์การการ ปฏิรูปการลงโทษสากล (Penal Reform International) ได้เผยแพร่รายงาน “แนวโน้มสถานการณ์เรือนจำ โลก” ประจำปี 2566 (Global Prison Trends 2023) ซึ่งจัดทำขึ้นเพื่อนำเสนอข้อมูลสถานการณ์เรือนจำทั่ว

¹บทความนี้เรียบเรียงจากการค้นคว้าอิสระเรื่องปัญหากฎหมายเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขังในคดีอาญา โดยมีอาจารย์ ที่ปรึกษา คือ รองศาสตราจารย์สุขสมชัย สุทธิบดี และคณะกรรมการสอบ คือ ศาสตราจารย์พิเศษปัญญา สุทธิบดี และรอง ศาสตราจารย์ประเทือง ธนียผล

²นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

³กรมราชทัณฑ์, รายงานสถิติผู้ต้องราชทัณฑ์ [Online], Available URL : <https://www.correct.go.th/stathomepage/2566> (ตุลาคม, 23).

⁴กรมราชทัณฑ์, หนังสือคู่มือการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง, กลุ่มงานส่งเสริมการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังกองทัณฑ ปฏิบัติ, นนทบุรี : กรมราชทัณฑ์, 2563.

โลก เช่น จำนวนประชากรในเรือนจำ ผลกระทบของวิกฤติเศรษฐกิจต่อเรือนจำและผู้ต้องขัง ผลกระทบของการจำคุกต่อเด็กและครอบครัว และการเพิ่มขึ้นของการใช้เทคโนโลยีและความสามารถด้านดิจิทัลของเรือนจำ ซึ่งรายงานข้างต้นระบุถึงปัจจัยที่นำไปสู่การจำคุกที่ต้องพิจารณาอย่างเร่งด่วน 4 ปัจจัย ได้แก่ 1) การใช้มาตรการทางเลือกแทนการจำคุกยังคงมีน้อยเกินไป 2) บทลงโทษจำคุกที่มากขึ้นและยาวนานขึ้น 3) นโยบายยาเสพติดที่เน้นการลงโทษ และ 4) แนวปฏิบัติและกฎหมายที่ยังเน้นการเลือกปฏิบัติ⁶

แม้ว่าพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2560 จะได้มีการบัญญัติให้การคุ้มครองสิทธิแก่ผู้ต้องขังไว้ แต่ก็ยังมีบทบัญญัติบางมาตราที่ยังคงทำให้เกิดปัญหาและข้อก้ำกัวยอยู่ ซึ่งปัญหาหนึ่งที่สำคัญคือ แม้ผู้ต้องขังจะกลายเป็นเพียงอดีตผู้ต้องขังแต่การกลับเข้ามาสู่สังคมโดยได้รับการยอมรับก็ไม่ใช่เรื่องง่าย ไม่ใช่แค่เสียทัศนคติของครอบครัว แต่การใช้ชีวิตได้จริงก็เป็นเรื่องที่ยากลำบาก เช่น การหางานทำ การอยู่ร่วมกับเพื่อนบ้าน และการได้รับความไว้วางใจ ฯลฯ ยังคงเป็นอุปสรรคอย่างมาก แม้ว่าเขาจะได้รับโทษไปแล้ว แต่เมื่อพ้นโทษออกมา ก็ยังต้องรับโทษจากสังคมอีกต่อหนึ่ง เพราะเหตุนี้ จึงมีการพยายามแก้ปัญหา ช่วยให้อดีตผู้ต้องขังกลับสู่สังคมได้อย่างเป็นปกติ มีชีวิตอย่างที่เรียกว่า “ชีวิต” จริงๆ ซึ่งแม้ผู้ต้องขังจะขาดอิสระในการดำเนินชีวิต แต่สิทธิในการได้รับการศึกษา การไม่ถูกละเมิด และสิทธิในการได้รับการคุ้มครองสิทธิของประวัตินั้นก็เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานประการหนึ่งที่มนุษย์คนหนึ่งควรได้รับ แต่ปัจจุบันกลับพบว่าผู้ต้องขังยังคงถูกจำกัดสิทธิในหลาย ๆ ด้าน จึงทำให้กลายเป็นประเด็นปัญหาที่ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาเพิ่มเติม ดังต่อไปนี้

ประเด็นที่หนึ่งปัญหาเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิของผู้ต้องขัง

เนื่องจากมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 ได้ให้ความหมายของคำว่า “ผู้ต้องขัง” ไว้โดยรวมถึงนักโทษเด็ดขาด คนต้องขัง และคนฝากขัง ซึ่งเป็นคำนิยามตาม โดยพระราชบัญญัติฉบับนี้เป็นหน่วยงานของกระทรวงยุติธรรม ทำหน้าที่ดูแลเรือนจำและผู้ต้องราชทัณฑ์จากคดีต่าง ๆ ซึ่งจะมีการจำแนกประเภทหรือชั้นของเรือนจำโดยอาศัยเพศของผู้ต้องขังมาเป็นเกณฑ์ในการแบ่งบุคคลที่ต้องโทษจำคุก ซึ่งจะแบ่งเป็นเพศชายและเพศหญิงตามที่กำหนดมาตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 31⁶ กล่าวคือ จะมีเฉพาะแดนชายและแดนหญิงเท่านั้น ซึ่งวัตถุประสงค์ในการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังก็เพื่อประโยชน์ในด้านการควบคุมผู้ต้องขังไม่ให้ผู้ต้องขังหลบหนี ตลอดจนการควบคุมดูแลให้ผู้ต้องขังอยู่ในระเบียบวินัย ไม่ก่อความเดือดร้อนวุ่นวาย แต่ในทางปฏิบัติยังไม่สามารถแก้ไขผู้ต้องขังเป็นรายบุคคลได้อย่างชัดเจน⁷ เนื่องจากประสบปัญหาหลาย

⁶ ศูนย์วิจัยและสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน, แนวโน้มสถานการณ์เรือนจำโลกปี 2566 พบ 1 ใน 3 ของผู้อยู่ในเรือนจำถูกคุมขังก่อนพิจารณาคดี และระบบสาธารณสุขเรือนจำกำลังมีปัญหา [Online], Available URL : <https://www.sdgmove.com/2023/06/29/global-prison-trends-2023/>, 2566 (ตุลาคม, 23).

⁷ ดาวเรือง หงษา. กฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับงานราชทัณฑ์. กรุงเทพฯ: งานราชทัณฑ์, 2560.

⁸ ศิริประภา วิริยะพาห. “การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขัง : ศึกษาเฉพาะกรณี สิทธิในการเยี่ยมเพื่อใช้ชีวิตของผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ.” วารสารบัณฑิตศึกษานิติศาสตร์ 14, 3 (กรกฎาคม – กันยายน 2564): 534.

ประการเพราะประชากรในเรือนจำไม่ได้มีเพียงเพศชายและเพศหญิงเท่านั้น⁸ ซึ่งปัจจุบันจะเห็นได้ว่าประเทศไทยมีการบัญญัติคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังเพื่อให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากล

แต่อย่างไรก็ตาม กลับพบว่าปัจจุบันทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศต่างประสบกับปัญหาการล่วงละเมิดหรือคุกคามทางเพศภายในเรือนจำ ทั้งที่ปัญหานี้ถือเป็นความผิดอาญาที่ร้ายแรงและเป็นปัญหาที่มักเกิดขึ้นกับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ หากมีการแยกปฏิบัติอย่างเห็นได้ชัด ผู้ต้องขังกลุ่มนี้ก็จะได้รับความเป็นธรรมตามที่รัฐธรรมนูญได้รับรองสิทธิไว้แท้จริง เพราะสิทธิและเสรีภาพเป็นสิ่งที่สำคัญในประเทศที่เป็นเสรีประชาธิปไตย ซึ่งสิทธิดังกล่าวนี้ทุกคนพึงได้รับอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันและในขณะเดียวกันผู้ต้องขังก็เป็นมนุษย์เฉกเช่นเดียวกับมนุษย์คนอื่น ๆ ในสังคม

ประเด็นที่สองปัญหาเกี่ยวกับมาตรการทางการศึกษาของผู้ต้องขัง

พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 ตามมาตรา 43 ได้บัญญัติเกี่ยวกับให้การศึกษาขั้นพื้นฐานแก่ผู้ต้องขังไว้ โดยกรมราชทัณฑ์ กำหนดให้เรือนจำเป็นหน่วยปฏิบัติการหลักของกรมในการควบคุมดูแลและปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด ทั้งการควบคุมไม่ให้หลบหนี และการอบรมแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัย เพื่อให้เป็นคนดีและสามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้เมื่อพ้นโทษ⁹ ดังนั้น กระบวนการฟื้นฟูผู้ต้องขัง มีวัตถุประสงค์เพื่อให้บุคคลเหล่านั้นสามารถใช้ชีวิตอยู่ในสังคมโดยประกอบอาชีพที่สุจริตและไม่หวนกลับไปกระทำความผิดซ้ำอีก ย่อมถือได้ว่ากระบวนการฟื้นฟูผู้ต้องขังนี้ เป็นการแก้ไขพฤติกรรมของผู้ต้องขังได้ในระดับหนึ่ง และยังเป็นการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ต้องขังซึ่งอาจจะเป็นการช่วยเหลือในรูปแบบของการพัฒนาทักษะหรือพัฒนาศักยภาพตามความเหมาะสมกับสภาพของผู้ต้องขังแต่ละคน¹⁰ ทั้งนี้ การให้การศึกษาต้องอยู่บนหลักการพื้นฐานของแนวคิดของการบังคับโทษจำคุกสมัยใหม่ คือ หลักความเสมอภาคและหลักการบังคับโทษที่เหมาะสมรายบุคคล¹¹ เพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญที่ได้บัญญัติเกี่ยวกับการศึกษาไว้ในมาตรา 54 ที่กล่าวว่ารัฐต้องดำเนินการให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาเป็นเวลา 12 ปี ตั้งแต่ก่อนวัยเรียนจนจบการศึกษาภาคบังคับอย่างมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่ายโดยรัฐต้องดำเนินการให้

⁸ฐิติกรีน บุญรักษ์ และคณะ. “สิทธิผู้ต้องขังระหว่างพิจารณา : ศึกษากรณีเมื่อผู้ต้องขังถูกควบคุมตัวไปศาล.”

วารสารมหาจุฬานาครทรรณ 10, 1 (มกราคม 2566):198.

⁹คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ. ความมุ่งหมายและคำอธิบายประกอบรายการมาตราของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2562.

¹⁰ชัยรัช สี่ผ่องใส. “แนวความคิดว่าด้วยรัฐธรรมนูญที่ดี: กรณีศึกษารัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560.” การค้นคว้าอิสระรัฐศาสตรมหาบัณฑิต. การเมืองการปกครอง. สาขาวิชาการเมืองการปกครอง สำหรับนักบริหาร. คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2562.

¹¹วิระชา พิมพ์พันธ์. “ความเสมอภาค : ตามแนวคิดประชาธิปไตยมีอยู่จริงหรือในพระพุทธศาสนา.” วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬานาครทรรณ 7, 3 (กรกฎาคม - กันยายน 2563): 17-18.

ประชาชนได้รับการศึกษาตามความต้องการในระบบต่าง ๆ เพื่อจัดความเหลื่อมล้ำ และให้ทุกคนได้รับการศึกษาอย่างเท่าเทียม โดยกำหนดให้การศึกษาทั้งปวงต้องมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีวินัย ภูมิใจในชาติ สามารถสร้างความสำเร็จได้ตามความถนัดของตน¹²

แต่กลับพบว่า การจัดสวัสดิการสำหรับผู้ต้องขังของไทยยังมีข้อจำกัดในการจัดสวัสดิการสำหรับผู้ต้องขังตามมาตรฐานสากล ทั้งในเรื่องปัญหาในเรื่องจำนวนผู้ต้องขังที่มีจำนวนมาก การจัดสรรทรัพยากร การดำเนินงานไม่สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงในเรือนจำและทัณฑสถาน และการจัดสรรให้ผู้ต้องขังได้รับการศึกษาอย่างเท่าเทียมและเป็นไปตามที่กรมราชทัณฑ์กำหนด ด้วยเหตุนี้จึงส่งผลทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในสังคมเรือนจำอยู่

ประเด็นที่สามปัญหาเกี่ยวกับสิทธิในการล้างประวัติอาชญากรของผู้ต้องขัง

เนื่องจากกฎหมายของประเทศไทยในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 หรือประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ว่าด้วยการอภัยโทษตามพระราชกฤษฎีกายังไม่มีบทบัญญัติว่าด้วยการล้างประวัติอาชญากรของผู้ต้องโทษหรือผู้ต้องขังเมื่อกลับคืนสู่สังคม¹³ เว้นแต่บทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยเรื่องนิรโทษกรรมความผิด กล่าวคือ การลบล้างการกระทำความผิดอาญาที่บุคคลได้กระทำความแล้ว โดยมีกฎหมายที่ออกภายหลังการกระทำผิดกำหนดให้การกระทำนั้นไม่เป็นความผิด และให้ผู้ที่ได้กระทำการนั้นพ้นจากการเป็นผู้กระทำความผิด¹⁴ ¹⁵จึงเป็นเหตุทำให้ผู้ต้องขังที่ผู้พ้นโทษจากเรือนจำไม่อาจดำเนินชีวิตที่เหลือของตนได้อย่างปกติสุข ด้วยเหตุเพราะถูกจำกัดสิทธิ จะเป็นเรื่องหน้าที่การงาน การใช้ชีวิตในสังคม และครอบครัว เพราะถูกมองว่าเป็นคนจู้จุก ไม่มีใครคบหาประกอบกับหน้าที่การงานบางหน่วยงานได้มีการกำหนดคุณสมบัติต้องห้ามไว้ ทำให้เกิดผลกระทบต่องานผู้ต้องขังโดยตรงที่ออกจากเรือนจำ จึงเป็นเหตุทำให้ผู้ต้องขังไม่อาจใช้ชีวิตได้ตามปกติอย่างบุคคลทั่วไปเมื่อออกมาสู่สังคม¹⁶

¹²บรรเจิด สิงคะเนติ. หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์. พิมพ์ครั้งที่ 6.

กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2562

¹³กฤษณ์ธีรา คำแหง. “ปัญหากฎหมายการกำหนดนโยบายทางอาญาเกี่ยวกับทะเบียนประวัติอาชญากร.” สารนิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต. คณะนิติศาสตร์. มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2563.

¹⁴กฤษณ์ธีรา อรุณสุตา. “แนววินิจฉัยของศาลฎีกาเกี่ยวกับการสอบสวนที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย DECISIONS OF THE SUPREME COURT INVOLVING UNLAWFUL INVESTIGATIONS.” วารสารบัณฑิตศึกษานิติศาสตร์ 14, 2 (เมษายน – มิถุนายน 2564): 195.

¹⁵จักริน สุวรรณมัย. “การบันทึกประวัติอาชญากรของเด็กหรือเยาวชนที่ต้องหาว่ากระทำความผิดกับมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา.” วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชานิติศาสตร์. คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์ พนมยงค์. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2564.

¹⁶ชนะศักดิ์ ศิริทรัพย์. “ปัญหาข้อกฎหมายเกี่ยวกับการลบทะเบียนประวัติผู้เยาว์จากการกระทำผิดทางเพศ.” วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต. คณะนิติศาสตร์. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2561.

แม้ว่าในปัจจุบันมีร่างพระราชบัญญัติทะเบียนประวัติอาชญากรรม โดยมีการวางหลักการต่าง ๆ เช่น การจัดเก็บข้อมูล การลบข้อมูล หรือการเปิดเผยข้อมูล เป็นต้น แต่ยังไม่มีผลการบังคับใช้ เนื่องจากประเทศไทยมีการแบ่งการกระทำความผิดออกเป็นกระทำความผิดต่อส่วนตัวและการกระทำความผิดต่อแผ่นดิน เนื่องจากแต่ละฐานความผิดก่อให้เกิดความเสียหายต่อสังคมที่แตกต่างกัน¹⁷ ดังนั้น การพิจารณาเกี่ยวกับฐานความผิดที่ผู้กระทำความผิดจะใช้ในการยื่นคำขอเพื่อลบประวัติอาชญากรรมให้มีความชัดเจนควรมีมาตรการพิเศษในการขอลบประวัติอาชญากรรมโดยคำนึงถึงลักษณะของการกระทำความผิด¹⁸ ความเสียหายที่เกิดขึ้น และการเยียวยาความเสียหายให้กับผู้เสียหาย ซึ่งหากมีการบัญญัติกฎหมายให้มีความชัดเจนเกี่ยวกับการลบประวัติอาชญากรรมจะเป็นอีกหนึ่งแรงจูงใจให้ผู้กระทำความผิดและพ้นโทษมาแล้วไม่กลับไปกระทำความผิดซ้ำและยังถือเป็นการให้โอกาสกับผู้กระทำความผิดที่ได้รับโทษและพ้นโทษออกมาแล้วกลับเข้าสู่สังคม ดังนั้น ทะเบียนประวัติอาชญากรรมมีความสำคัญต่อกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยในทุกขั้นตอน โดยเริ่มตั้งแต่ขั้นตำรวจซึ่งเป็นต้นทางของกระบวนการยุติธรรมที่ประชาชนต้องเข้าถึงจนถึงขั้นการบังคับคดี

แต่ทั้งนี้กฎหมายของประเทศไทยในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 หรือประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ว่าด้วยการอภัยโทษตามพระราชกฤษฎีกายังไม่มีบทบัญญัติว่าด้วยการล้างประวัติอาชญากรรมของผู้ต้องโทษหรือผู้ต้องขังเมื่อกลับคืนสู่สังคม เว้นแต่บทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยเรือนรโทษกรรมความผิด ดังนั้น เมื่อผู้ที่เคยมีประวัติถูกฟ้องคดีอาญาแต่ศาลยกฟ้องยังมีประวัติอาชญากรรมอยู่ในฐานข้อมูลของกองทะเบียนประวัติอาชญากรรม และอาจถูกตัดสิทธิ์ไม่ได้รับการพิจารณาเข้าทำงาน ทำให้ขาดโอกาสใช้ชีวิตเช่นคนอื่น

จากการศึกษาปัญหากฎหมายเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขังในคดีอาญา ผู้ศึกษาขอเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาดัง 3 ประเด็นปัญหา ดังต่อไปนี้

2.1 ปัญหาเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิของผู้ต้องขัง

เดิม พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560

มาตรา 31 บัญญัติว่า “การจำแนกประเภทหรือชั้นของเรือนจำ ให้รัฐมนตรีประกาศกำหนดโดยอาศัยเกณฑ์อย่างหนึ่งอย่างใด ดังต่อไปนี้

(1) เพศของผู้ต้องขัง

¹⁷เบญญาภา ทองเมืองหลวง. “การบริหารจัดการทะเบียนประวัติอาชญากรรมในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา Criminal Records Management in Criminal Justice System.” วารสารวิชาการอาชญวิทยาและนิติวิทยาศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ 6, 1 (มกราคม - มิถุนายน 2563): 173-174.

¹⁸เบญญาภา ทองเมืองหลวง. “การบริหารจัดการทะเบียนประวัติอาชญากรรมในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา Criminal Records Management in Criminal Justice System.” วารสารวิชาการอาชญวิทยาและนิติวิทยาศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ 6, 1 (มกราคม - มิถุนายน 2563): 173-174.

- (2) สถานะของผู้ต้องขัง
- (3) ความประสงค์ในการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขัง
- (4) ความมั่นคงของเรือนจำ
- (5) ลักษณะเฉพาะทางของเรือนจำ

เพื่อประโยชน์ในการอบรม พัฒนาพฤตินิสัย และควบคุมผู้ต้องขังอธิบดีจะสั่งให้จัดแบ่งอาณาเขตภายในเรือนจำออกเป็นส่วนๆ โดยคำนึงถึงประเภทหรือชั้นของเรือนจำที่ได้จำแนกไว้และความเหมาะสมกับผู้ต้องขังแต่ละประเภทก็ได้

การจัดแบ่งอาณาเขตภายในเรือนจำตามวรรคสอง จะจัดโดยให้มีสิ่งกีดกันหรือขอบเขตที่แน่นอนและจัดแยกผู้ต้องขังแต่ละประเภทไว้ในส่วนต่าง ๆ ที่ได้จัดแบ่งนั้นก็ได้ ในกรณีที่เรือนจำใดโดยสภาพ ไม่อาจดำเนินการดังกล่าวได้ ให้แยกการควบคุมให้ใกล้เคียงกับแนวทางดังกล่าว”

ควรเพิ่มเติม

วรรคสี่ ว่า “การจำแนกประเภทหรือชั้นของเรือนจำ ตาม (1) จะจัดให้มีเรือนจำพิเศษสำหรับผู้ต้องขังที่มีเพศสภาพต่างจากเพศกำเนิด โดยคำนึงถึงสภาพจิตใจ สภาพร่างกายและความเหมาะสมกับผู้ต้องขังแต่ละประเภท เพื่อรักษาไว้ซึ่งสิทธิของผู้ต้องขัง”

ทั้งนี้ ให้มีการกำหนดแผนพิเศษสำหรับกลุ่มบุคคลหลากหลายทางเพศ โดยที่ ตาม (1) เพศของผู้ต้องขัง ไม่ควรจำกัดเฉพาะเพศหญิงและชายเท่านั้น ในการเป็นเกณฑ์เพื่อจำแนกผู้ต้องขังเนื่องจากกฎหมายยังไม่มีกำหนดมาตรการคุมขังกลุ่มบุคคลหลากหลายทางเพศไว้จึงทำให้ปัจจุบันผู้ต้องขังกลุ่มนี้ประสบกับปัญหาหลายประการ

2.2 ปัญหาเกี่ยวกับมาตรการทางการศึกษาของผู้ต้องขัง

เดิม พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560

มาตรา 43 บัญญัติว่า “ให้เรือนจำจัดให้ผู้ต้องขังได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ โดยต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการรวมทั้งต้องมีการฝึกอบรมด้านคุณธรรมและจริยธรรม และการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มโอกาสการจ้างงาน

ให้ผู้ต้องขังทุกคนมีโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาและการฝึกอบรมอย่างเท่าเทียมกัน

การกำหนดหลักสูตร หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการจัดการศึกษาและการฝึกอบรมให้แก่ผู้ต้องขัง ให้เป็นไปตามระเบียบกรมราชทัณฑ์”

ควรเพิ่มเติม

มาตรา 43 วรรคหนึ่ง เป็น “ให้เรือนจำจัดให้ผู้ต้องขังได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ สำหรับผู้ต้องขังทุกช่วงอายุ โดยต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการรวมทั้งต้องมีการฝึกอบรมด้านคุณธรรมและจริยธรรม และการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มโอกาสการจ้างงาน”

พรรคสอง ผู้ต้องขังทุกชั้นมีโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาและการฝึกอบรมอย่างเท่าเทียมกัน พรรคสาม การกำหนดหลักสูตร หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการจัดการศึกษาและการฝึกอบรมให้แก่ผู้ต้องขัง ให้เป็นไปตามระเบียบกรมราชทัณฑ์”

นอกจากนี้ ให้เพิ่มเติมระเบียบกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยการกำหนดหลักสูตร หลักเกณฑ์ และวิธีการในการจัดการศึกษาให้แก่ผู้ต้องขัง พ.ศ. 2561 ข้อ 15

ข้อ 15 (6) ว่า “ในแต่ละหลักสูตรตามระเบียบนี้ ให้ผู้ต้องขังต้องผ่านวิชาบังคับดังนี้”

1. การปฏิบัติตัวเพื่อคืนสู่สังคม
2. ศิลธรรม
3. จริยธรรม”

ทั้งนี้ กรมราชทัณฑ์ควรกำหนดนโยบายด้านการจัดการศึกษาผู้ต้องขังให้มีความชัดเจน และให้การศึกษากับผู้ต้องขังทุกช่วงอายุ ไม่จำเพาะกลุ่มผู้ต้องขังที่ยังอยู่ในวัยเรียนเท่านั้น โดยให้นักโทษสามารถเลือกที่จะเรียนได้ เพื่อให้ผู้ต้องขังที่มีความสนใจและอยากเรียนได้มีโอกาสเท่าเทียมกัน

2.3 ปัญหาเกี่ยวกับสิทธิในการล้างประวัติอาชญากรของผู้ต้องขัง

เดิม ยังไม่มีกฎหมายฉบับใดบัญญัติให้ผู้ต้องขังที่พ้นโทษแล้ว สามารถล้างประวัติอาชญากรได้ คงมีเพียงแค่ในร่างพระราชบัญญัติระเบียบประวัติอาชญากรมได้ระบุไว้ เช่น ต้องรอเวลาถึง 5 ปี จึงจะได้รับประโยชน์ตามร่างพระราชบัญญัติระเบียบประวัติอาชญากรม ในระหว่างการรอเวลาให้ครบ 5 ปี รัฐมีกระบวนการช่วยผู้พ้นโทษให้สามารถประกอบประกอบตนเองในสังคมเพื่อป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ

เห็นควรเพิ่มบทบัญญัติในบทเฉพาะการ

มาตรา 79 ว่า “บุคคลที่ได้รับสิทธิในการลบทะเบียนประวัติอาชญากร โดยมีหลักเกณฑ์ดังนี้”

- (1) บุคคลนั้นต้องถูกศาลพิพากษาลงโทษว่าได้กระทำความผิดอาญาและพ้นโทษแล้ว
- (2) บุคคลนั้นต้องได้ผ่านขั้นตอนการบำบัดฟื้นฟู หรือปรับปรุงแก้ไขพฤติกรรมตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนด
- (3) บุคคลนั้นเป็นผู้กระทำความผิดเล็กน้อย อาทิเช่น ความผิดลหุโทษ ความผิดที่ย่อมความได้
- (4) ในกรณีเป็นผู้ต้องโทษอาญา เกิน 10 ปี ภายหลังการพ้นโทษครบ 5 ปี ประกอบกับประพฤติตัวเป็นพลเมืองดีต่อสังคม ไม่กระทำความผิดซ้ำ”

เอกสารอ้างอิง

กรมราชทัณฑ์. หนังสือคู่มือการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง. กลุ่มงานส่งเสริมการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง

กองทัณฑปฏิบัติ. นนทบุรี : กรมราชทัณฑ์, 2563.

_____. รายงานสถิติผู้ต้องราชทัณฑ์ [Online], Available URL : <https://www.correct.go.th/stathomepage/> 2566 (ตุลาคม, 23).

กฤษณ์ธีรา คำแหง. “ปัญหากฎหมายการกำหนดนโยบายทางอาญาเกี่ยวกับทะเบียนประวัติอาชญากร.” สารนิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต. คณะนิติศาสตร์. มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2563.

กฤษณ์ธีรา อรุณสุดา. “แนววินิจฉัยของศาลฎีกาเกี่ยวกับการสอบสวนที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย DECISIONS OF THE SUPREME COURT INVOLVING UNLAWFUL INVESTIGATIONS.” วารสารบัณฑิตศึกษานิติศาสตร์ 14, 2 (เมษายน – มิถุนายน 2564): 195.

คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ. ความมุ่งหมายและคำอธิบายประกอบรายมาตราของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2562.

จักริน สุวรรณมัย. “การบันทึกประวัติอาชญากรของเด็กหรือเยาวชนที่ต้องหาว่ากระทำความผิดกับมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา.” วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชานิติศาสตร์. คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์ พนมยงค์. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2564.

ชนะศักดิ์ ศิริทรัพย์. “ปัญหาข้อกฎหมายเกี่ยวกับการลงทะเบียนประวัติผู้เยาว์จากการกระทำผิดทางเพศ.”

วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต. คณะนิติศาสตร์. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2561.

ชัยวัช สีส่องใส. “แนวความคิดว่าด้วยรัฐธรรมนูญที่ดี: กรณีศึกษารัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560.” การค้นคว้าอิสระรัฐศาสตรมหาบัณฑิต. การเมืองการปกครอง. สาขาวิชาการเมืองการปกครอง สำหรับนักบริหาร. คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2562.

จิรศักดิ์ บุญรักษ์ และคณะ. “สิทธิผู้ต้องขังระหว่างพิจารณา : ศึกษากรณีเมื่อผู้ต้องขังถูกควบคุมตัวไปศาล.”

วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม 10, 1 (มกราคม 2566):198.

ดาวเรือง หงษา. กฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับงานราชทัณฑ์. กรุงเทพฯ: งานราชทัณฑ์, 2560.

ต่อพงศ์ กิตติยานุพงศ์. ทฤษฎีสิทธิขั้นพื้นฐาน. พิมพ์ครั้งที่ 2. โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอนคณะนิติศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2562.

บรรเจิด สิงคะเนติ. หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์. พิมพ์ครั้งที่ 6.

กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2562.

เบญญาภา ทองเมืองหลวง. “การบริหารจัดการทะเบียนประวัติอาชญากรในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา Criminal Records Management in Criminal Justice System.” วารสารวิชาการอาชญวิทยาและนิติวิทยาศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ 6, 1 (มกราคม - มิถุนายน 2563): 173-174.

รามเดชะ ณ ลำปาง. “การพัฒนากฎหมายสำหรับผู้ต้องขังพิการทางร่างกาย.” สารนิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต. คณะนิติศาสตร์. มหาวิทยาลัยศรีปทุม, 2563.

วิระยา พิมพ์พันธ์. “ความเสมอภาค : ตามแนวคิดประชาธิปไตยอยู่จริงหรือในพระพุทธศาสนา.” วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์ 7, 3 (กรกฎาคม - กันยายน 2563): 17-18.

ศิริประภา วิริยะพาห. “การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขัง : ศึกษาเฉพาะกรณี สิทธิในการเยี่ยมเพื่อใช้ชีวิตคู่ของผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ.” วารสารบัณฑิตศึกษานิติศาสตร์ 14, 3 (กรกฎาคม – กันยายน 2564): 534.

ศูนย์วิจัยและสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน, แนวโน้มสถานการณ์เรือนจำโลกปี 2566 พบ 1 ใน 3 ของผู้อยู่ในเรือนจำถูกคุมขังก่อนพิจารณาคดี และระบบสาธารณสุขเรือนจำกำลังมีปัญหา [Online], Available URL : <https://www.sdgmove.com/2023/06/29/global-prison-trends-2023/>, 2566 (ตุลาคม, 23).